

време беху сједињени са српском државом, но цела Босна није никад била саставни део Србије. Час по се подизао партикуларизам и мађарски утицај, и Срби су поседнуте области изгубили. И тако се српска завојевачка тежња могла остварити само у јужноисточном правцу на штету византијске државе. Кад је Милутин ступио на престо, већ беше прошло кратко господарство Латина у Византији. Али ни ова успостављена грчка царевина не беше у стању да поврати јединство државе. По имену је стајала пространа држава, али је у ствари ограничена била на границе Цариграда и на неколико Грцима оданих градова. Непрекидне борбе око престола, претенденти, суцареви, поједини силнији намесници у провинцијама, који се или као независни владоци оглашују и као такви глобе народ; убиства, тровање, револуције и грађански ратови карактеришу ову периоду византијске повеснице. У таким околностима бејаше могуће, да снажни и одважни српски владоци једну по једну област труле државе откидају, ма и по цену дугих и крвавих ратова.

Знамо, да се Душанова освајања простираху по Маћедонији, Епиру и Тесалији. И Јањина, главна варош данашње Арбаније, спадала је такође под његову државу. У овим новим провинцијама, које су на тај начин са српском државом спојене, живели су словенски становници само у северним крајевима, а даље на југу становали су Арбанаси, Маћедонски Власи и Грци. Истина да ово становништво не беше сродна маса, али то није био ни српски, па ни словенски живаљ. Ове су провинције, нарочито где су живели Грци, стајале на много вишем ступњу развика, него праве српске области, но у њима се и морална поквареност у ширим размерама показивала. Дуготрајно византијско господарство створило је на политичком и црквеном пољу извесне установе, које су у оним пределима већ скроз проникле тамошњи народ, и које су тамо као традиционално и јасно обележено устројство стајале. Истина да Византија и царство у тим областима није баш увеликом уважењу стајало, и да беху позорница безбројних револуција, али су опет за то више тежиле слабој дакле згоднијој, а уз то сроднијој старој владавини, него страном завојевачу, који је за тим ишао, да нове установе и нов поредак одомаћи.

Душан није био примљен као ослободилац од становника освојених провинција. До душе нико није жудио за тиранијом византиских намесника, али у ново основаној српској врховној власти нису налазили јемста за бољу будућност. Области су мењале господаре, само што су место старих тирана, на које су се већ навикли, добили нове, који осим тога беху туђинци. Уз то је још дошло Душаново понашање према цариградској патријаршији и прогонство грчкога свештенства. Ова наредба јамачно би доцније много користила, само да се држава одржала. У ово доба изазвала је само огорчење. Али не смемо прећутати, да је простор завојеваних провинција био већи од праве Србије, и да је јамачно и бројем становника ову надмашио. Српска је држава могла по том слати само управитеље у освојене крајеве, који су за тим, да би свој положај осигурали, принуђени били, да се некако природе са областима, које њиховом надзору поверене беху, не дирајући у њихова устројства, у њихове установе, и који се више понашаху као владоци него као намесници. Народ, којим управљаху, беше навикнут на послушност, и неким од ових намесника пошло је за руком, да мање више стално утврде своју власт.

С друге стране, из ових принудних одношаја следовало је, да српска држава те освојене делове није могла да амалгамише, како би се по том с њом у једну једноставну органичну целину слили.